

ЁШ ФУТБОЛЧИЛАРНИ СПОРТ ФАОЛИЯТИДА МАШҒУЛОТ МОТИВАЦИЯСИНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Махмудов Азамжон Мухтарович

Шомирзаев Улугбек Алишер ўғли

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети, Спорт
психологияси ва педагогика кафедраси мудири, доцент

E-mail: azamjonmaxmudov1981@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола ёш футболчиларнинг машғулот мотивацияси самарадорлигини педагогик технология орқали ошириш, спортчини машғулот жараёнида диққат –эътибори жамланса, натижавий мотивация содир этилса, футболчиларнинг спорт маҳоратини эгаллаш самарадорлиги ошиши, уларда тегишли малака ва кўникмалар ривожланиши жадаллашиши кузатилиши мумкинлигини илмий исботлашга бағишланади.

Калит сўзлар: футбол, спорт маҳорати, кўникма, мотивация, диққат, жисмоний тарбия, мотив.

ABSTRACT

This article is devoted to the scientific proof that increasing the efficiency of training motivation of young football players through pedagogical technology, if the athlete concentrates his attention during the training process, results motivation occurs, the effectiveness of acquiring sports skills of football players increases, and the development of appropriate skills and abilities in them can be observed.

Keywords: football, sportsmanship, skill, motivation, attention, physical training, motive.

КИРИШ

Сўнгги йилларда халқимизнинг саломатлиги тўғрисида ғамхўрлик қилиш, маънавий ва жисмоний баркамол авлодни шакллантириш, миллионлар ўйини бўлган ва мамлакатимизда алоҳида ўрин тутадиган спортнинг футбол турига аҳолини, айниқса ёшларни кенг жалб этиш бўйича бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда. Шу билан бирга, бугунги кунда мамлакатимизда

юқори иқтидорга эга бўлган ёш футболчиларни танлаш, саралаб олиш (селекция) тизими ва футбол инфратузилмасини янада ривожлантириш, футбол бўйича спорт мактаблари фаолиятини янги босқичга кўтариш, соҳа мутахассисларини тайёрлаш ва уларни моддий рағбатлантириш тизимини яхшилаш, ўтказилаётган мусобақалар савиясини юксалтириш каби масалалар долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Юртимизда жисмоний тарбия ва спортни оммалаштириш, аҳоли, айниқса, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш учун зарур шарт-шароитлар ва инфратузилмани яратиш, мамлакатнинг халқаро спорт майдонларида муносиб иштирок этишини таъминлаш борасида изчил чоратадбирлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, жисмоний тарбия ва спортни ташкил этишда қатор тизимли муаммолар ва камчиликларнинг мавжудлиги ушбу соҳада давлат сиёсатини самарали олиб боришга ва мамлакатнинг мавжуд спорт салоҳиятидан тўлиқ фойдаланишга тўсқинлик қилмоқда. Шу билан бирга, жисмоний тарбия ва спорт соҳасида аҳоли соғлиғини мустаҳкамлашга кўмаклашадиган аниқ дастурларни амалиётга жорий этиш, ёшларни спортга кенг жалб қилиш ва улар орасидан иқтидорли спортчиларни саралаб олиш, спорт турлари бўйича юқори натижаларни таъминлайдиган маҳоратли спортчилар билан миллий терма жамоаларни шакллантириш ва тренерлар учун кўшимча шарт-шароитлар яратиш зарурати мавжуд[1].

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

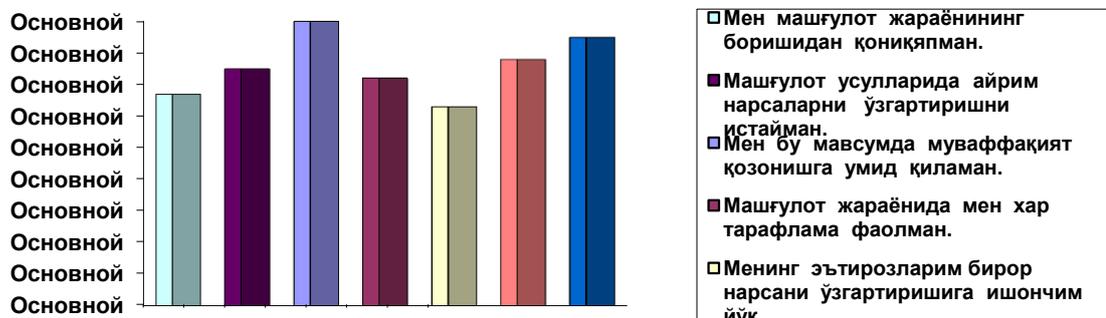
Мотивлар – бу психологик куч, ёки омилларни бошқарувчи қудратли фаолиятдир. Мотивларнинг асосий психологик қирралари ; спорт билан шуғулланиш қониқиши ҳисси ҳисобланади. Мотив – аниқ усулларда талабларни қондиришга ва фаолликка ундовчи манба ҳисобланади. Мотивлар нима учун у ёки бошқа мақсад қўйилганлигини тушунишга ёрдам беради ва унга эришиш учун ўчмайдиған интилишни ривожлантиради. (К.К.Платонов, Г.Г. Голубев, 1977 , Р. А. Пилюн, 1984,.Ю.Ю.Палайма, Туленова. Х.Б. 2007, З.Г. Гаппаров, 2010).

Замонавий адабиётларда спортдаги мотив ҳақида кўплаб ишларни учратиш мумкин, улар мотивни ҳар хил муаммоларини ечишга қаратилган. Чунончи: А.Н.Блеер (2009) якка курашчиларни фаоллигини шаклланишини психологик механизмлари ўрганган. Л.Н.Рогалеванинг (2009) иши енгил атлетика билан шуғулланиш мотивацияси спортчи квалификацияси билан боғлиқлигига

бағишланган. Р.К.Ким (2009) ўз ишида ҳар – хил квалификацияли дзюдаисларни мотивациясини ўзига хослигини очиб берган. А.Б.Федаренканинг (2009) иши спорт карьерасини томонлашдаги мотивациянинг кўп даражалилигига бағишланган. И.С.Шемет (2009) спортчини асабилигини спорт мотивацияси билан боғлиқлиги ўрганган. Е.А.Спирадонов (2009) эса кунлик ритимни машғулот мотивацияси билан боғлиқлигини асослаб берган. Б.Б. Раднагуруев, Б.Б. Балдандоржинлар (2006) ёш курашчилардаги мотивацион сферани хусусиятларини ўрганган. О.М.Кокун (2009) ветеран спорти мотивациясини спецификасини очиб берган. С.С.Артушешевский И.Р.Абрамовичлар (2010) ҳар хил спорт турларидаги спорт фаолияти мотивациясини ўрганишган. А.Хафедх (2010) иши футболчиларни мотивациясини хусусиятларини ўрганишга қаратилган. Е.И.Разумец (2010) тренер ва спорт командасининг мотивацион ёналишини нисбатини ўрганган.

НАТИЖАЛАР

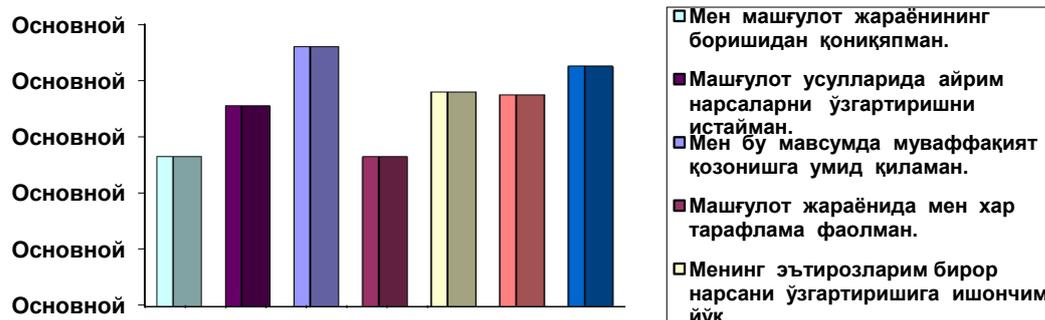
(9-“а” назорат гуруҳи, футболчиларини машғулотга бўлган мотивини кўрсаткичлари % ҳисобида.)

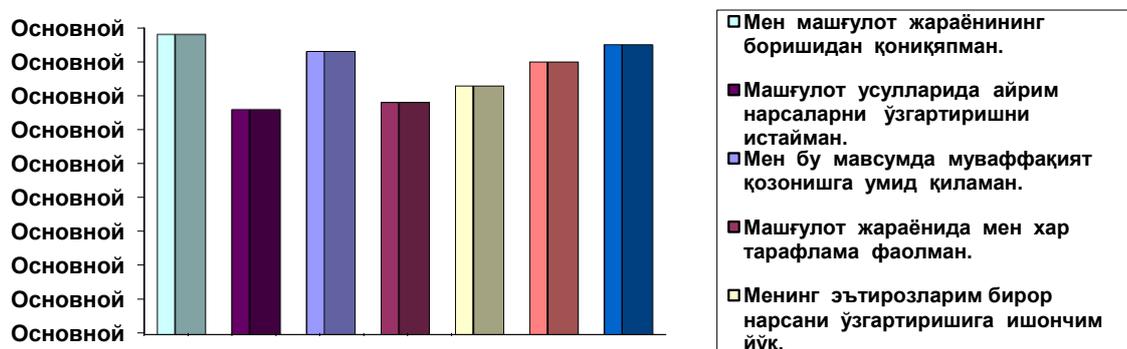
1-Диаграмма

2—Диаграммада эса 8-б гуруҳ мотивацион ҳолатини таҳлили кўрсатилган. 1-саволга “мен машғулот жараёнининг боришидан қониқаяпман” 53 % жавоб берди чунки ушбу (МХШ) да жавобларга бериладиган баллар жадвалдагидак баҳоланмайди демак футболчилар машғулот жараёнидан қониқмаяпти. 2-саволга келсак “ машғулот усулларида айрим нарсаларни ўзгартиришни истайман” бу савол 71% ни акс этди бу гуруҳ машғулот усуллариини ўзгартиришни истайди лекин мураббийга айта олмайди. 3-савол “мен бу мавсумда муваффақият қозонишга умид қиламан” бу саволга 92% жавоб берди бу гуруҳ футболчилари ҳам муваффақият қозонишга умид қилади.

(8-“б” тадқиқот гуруҳи футболчиларини машғулотга бўлган мотивини кўрсаткичлари % ҳисобида)

2 –диаграмма

3 -диаграмма

3- диаграммада эса 7-а гуруҳ мотивацион ҳолатини таҳлили кўрсатилган. Диаграммадаги 1- саволга эътибор берадиган бўлсак “мен машғулот жараёнининг боришидан қониқаяпман” 88 % бу гуруҳ футболчилари машғулотдан етарли даражада қониқаяпти. 2-саволга эса “ машғулот усулларида айрим нарсаларни ўзгартиришни истайман” улар 66 % жавоб бердилар, бундан кўриниб турибдики болаларни фикрини мураббий ҳеч қачон инобатга олмайди. Бу эса машғулот мотивациясини пасайишига олиб келади. 3- савол “мен бу мавсумда муваффақият қозонишга умид қиламан”, 83 % бу гуруҳ вакиллари ҳам саволга яхши жавоб берди. 4-савол “машғулот жараёнида мен ҳар тарафлама фаолман” бу саволга футболчилар 68 % жавоб берган. 5-савол “менинг эътирозларим бирор нарсани ўзгартиришига ишончим йўқ” 73% 6- саволга “менинг машғулотларим усулининг тўғрилигига ишонаман” 80 %. 7- саволга “машғулотлардаги вазият менда унчалик қизиқиш уйғотмайди” 85 %. (7-“а” назорат гуруҳ футболчиларини машғулотга бўлган мотивини кўрсаткичлари % ҳисобида)

МУҲОКАМА

Юқорида кўрсатилган жадвал ва диаграммалардан кўриниб турибдики тадқиқот гуруҳимиз назорат гуруҳларига қараганда пастроқ балл тўплаган.

Спортчиларни педагогик экспериментнинг иккинчи босқичига яъни асосий қисмига ўтишдан олдин биз махсус Д.Ж.Кретти тести ёрдамида машғулотнинг самарадорлигини оширишга таъсир этувчи омилларни аниқладик.

ХУЛОСА

1) Юқорида кўрсатилган адабиётлар таҳлилида мотив ҳар бир фаолиятда муҳим аҳамият касб этади. Мотив бу фаолиятга ундовчи куч, ички кўзғатувчи куч ва танланган мақсадга эришиш учун даъватдир.

Таҳлил қилинган адабиётлардан маълум бўлдики, ёш футболчиларнинг машғулотга бўлган мотивациясини оширишга қаратилган педагогик технологияларни учратмадик.

2) Тадқиқот натижасида маълум бўлдики, ёш футболчиларни машғулотдаги фаоллиги доимий назорат қилиб баллар орқали ифодаланса ва натижалар кенг тарзда ошкора этилса спортчиларни машғулотга бўлган муносабати ижобий томонга ўзгариб, машғулотга бўлган мотивацияси ошиши туфайли, техник ва тактик ҳаракатларни эгаллаши самарадорлиги ошади. Бу албатта мусобақада ўз самарасини беради.

3) Юқорида таъкидлаб ўтилган фикрлар тадқиқот жараёнида ўз тасдиғини топди. Экспериментни биринчи босқичида текширувни 3 –ой мобайнида ёш футболчиларни машғулотга фаоллиги паслиги аниқланди, яъни иккинчи босқичнинг педагогик технологияни дастури январ ойидан бошлаб кундалик натижалари эълон қилингандан сўнг машғулотдаги фаоллик нисбати кўтарилди бошлади. Спортчиларни биринчи ва иккинчи босқич 3-ойлик баллари ўртача кўрсаткичлари солиштирилса иккинчи этапдаги натижаларининг ўртача кўрсаткичлари сезиларли даражада ўсганлиги кўриниб турибди. Математик - статистик таҳлилга кўра ушбу рақамлар орасидаги фақи сезиларли. Тадқиқотдан олдин $X_1 = 139,3$ $\delta = 10,3$ тадқиқотдан кейин эса $X_2 = 167,1$ кўтарилди, $\delta = 9,98$ бунда ишончлилик даражаси $P < 0,05$. Шундай қилиб педагогик эксперимент ёрдамида биз футболчилардаги прецессуал мотивни ўрнига натижавий мотивни шаклантирдик. Ушбу фикримизни далилини мусобақалар мисолида кўришимиз мумкин. Педагогик экспериментдан олдинги мусобақаларда тадқиқот гуруҳи 8- та ўртоқлик учрашув ўтказди, булардан 4- таси мағлубият, 2- та дуранг, фақатгина 2- та ғалаба. Юқоридаги натижалардан кўриниб турибдики спортчилар машғулотга фаол ёндошмаганликлари сабабли

ғалабадан кўра мағлубияти кўпроқлиги кузатилди, бу пайтда спортчиларда процессуал мотив кучлироқ эди.

Педагогик экспериментдан сўнг тадқиқот гуруҳи яна 8- та жамоалар билан ўртоқлик учрашув ўтказиб қуйидаги натижаларни кўрсатган. 4- ғалаба, 2- та дуранг ва 2- та мағлубият.

Демак педагогик экспериментдан кейин натижалар ижобий томонга ўсди яъни натижавий мотив шаклланди.

4) Педагогик технологиядаги олинган натижалани спортчилар мотивациясига таъсир қилишини Соповнинг (МХШ) методикаси орқали тасдиқланди. Ушбу тестни 7 мулоҳазаси ичида тадқиқотдан олдин 2 таси яъни (Мен машғулот жараёнининг боришидан қониқаяпман деганлар 53 %, ни ташкил этди машғулот жараёнида мен ҳар тарафлама фаолман. 53 %) жавоб берди тадқиқотдан олдинги тестни олиш жараёнида спортчиларди жараёнли мотив кучли эди, тадқиқотдан сўнг эса юқорида кўрсатилган саволларга (Мен машғулот жараёнининг боришидан қониқаяпман 78 %, машғулот жараёнида мен ҳар тарафлама фаолман 66 %) жавоб берди. Бундан кўриниб турибдики мулоҳазани 2 та паст фактирлари спортчиларда кўтарилди буларда натижавий мотив пайдо бўлди.

5) Эксперимент натижасида ёш футболчилар машғулотга бўлган мотивацияси беқарор турғун эмаслиги аниқланди эксперимент жараёнида 15.10.11.олиб борилган текширувда А-И, Г-Х, Н- А, О-Л, ларни машғулотга бўлган мотивацияси пастлиги кузатилди. 26.01.12.да эса юқорида кўрсатилган футболчиларни мотивацияси кўтарилди, шу билан бирга Б-Ш, Г-Д, П-А, Ш-А, ларни мотивациялари пасайганлиги аниқланди. Бундан кўриниб турибдики мотивлар ҳеч қачон барқарор булмайди, улар ҳар хил омиллар таъсирида узгариши мумкинлигини яна бир бор испотладик.

б) Текшириш натижасида ёш болаларни футболга бўлган мотивацияси уларни шахсий хусусияти яъни темпераментни типи билан боғлиқлиги аниқланди. Футболчиларни умумий сони 48 та булардан сангвиниклар сони 23, холериклар 17, флегматиклар 7 меланхоликлар 1 тани ташкил этди. Бундан кўриниб турибдики футболга кўпроқ сангвиник ва холерик типдаги болалар қабул қилинса мақсадга мувафиқ бўлади.

Мураббийга тавсия. Машғулотга булган мотивацияни беқарорлигини инобатга олиб мураббий доимий равишда ёш футболчилар билан мулоқотда бўлиши лозим, уларни ички кечинмаларидан хабардор бўлиши керак, ҳар кунги

бўладиган машғулот бошида, ҳамда машғулот сўнгида болаларни фикри билан дўстлашиши, уларни мотивацион ҳолатини аниқлаши, керак бўлса уларни машғулот мотивацион ҳолатига коррекция киритиши лозим.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони.
2. Агафонова М.С. Бочарникова Ю.А. Совершенствование мотивации к труду как условие эффективной деятельности предприятия // Научно-методический электронный журнал Концепт. 2016. Т. 2. С. 416-420. – URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=25779552.htm>.
3. Блеер. А. Н., Психологические механизмы формирования активности единоборца. Материалы V Международной научно – практической конференции психологов физической культуры и спорта. « Рудиковские чтения» 2-5 июня. М.: 2009. с. 54.
4. Брайент.Дж. Кретти. « Психология в современном спорте» М.: ФиС 1978. с 100-101.
5. Гаппаров.З.Г. Якка курашчиларни психологик таёрлаш (Эркин кураш мисолида) Тошкент 2010. 143.
6. Гаппаров.З.Г. Спартианая психология ООО «Мехридъе» Тошкент 2009 61-62.
7. Гаппаров.З.Г. Спорт психологияси «Мехридарё» МЧЖ. Тошкент 2011.с 65-72.
8. Гогунув Е.Н. Психология физического воспитания и спорта: Учебное пособие для студентов высш. Пед. учеб заведений / -М.: Издательский центр «Академия», 2002г – ст 228.
9. Горбунов. Г.Д. Психопедагогика спорта.-М.: Советский спорт, 2006.
10. Ильин Е.П. Психология физического воспитания. –М.: Просвещение, 1980.
11. Попов. А.Л. Психология спорта (Учебное пособие) И.- Флинта, 1998.